

ОСТАННІ НОВИНИ

18.08 В Україні рекордно дорожче одразу комунальна послуга: для дешеого, можливо, на 216%

18.08 Посадить цей куч біля біля дому: придумали вирити, що він захищає від зло та притягує кохання

18.07 Вдала рибалка у Варшаві обернулася для українця депортацією з Польщі: з'ясуємо зв'язкувирити рибалки

18.04 4 найуважливіші системи, жертвою яких може стати кожен: у Польщі розкрили маніпуляції шахарів

18.05 Домашній збір і в клубники: простий рецепт, який з'явиться миттєво

17.12 Гоголіні правила вирощування буряків: що має знати кожен городник

17.12 Курс долара в Україні: який >

«Щоб бачили ціну своїй байдужості»: німецьких військовополонених і нацистів змусили дістати з ям тіла закатованих в'язнів концтабору й поховати

12:30 — 9 травня 2023

Лариса КРУПІНА, «ФАКТИ»

Наприкінці Другої світової війни гітлерівській Німеччині катастрофічно бракувало пального для танків і літаків, і нацисти гартюючи шукали вихід. У Швабських Альпах геологи знайшли достатні запаси сланців Posidonia, придатного для переробки на синтетичне паливо. Терміново почали розробку сланцевої нафти. Так виник проєкт «Операція «Пустеля» (Unternehmen Wüste).

Це було кодовою назвою промислового комплексу з десяти заводів, які стали зводити з вересня 1944 року в німецькій землі Баден-Вюртемберг, уздовж залізничної лінії Тюрбінген — Балінген — Ротвайль, Воскресовані загони охорони нацистської партії (СС) і особисто Герман Герінг брали участь у проєкті. На будівництво дали два-чотири місяці. Крім хіміків, техніків, інженерів і будівельників, на кожному будмайданчику не вистачало ще близько 500 робітників. Вихід знайшовся швидко: на околицях тихих патріархальних містечок з тисячолітньою історією, унікальною природою та архітектурою, які надихали художників і поетів, стали швидко організовувати новенькі концтабори. А що? Одні іншому не завважає.

«В гестапівській тормі Neue Brettm жертву вибирали довільно й топили у ставку»

До одного з таких таборів масштабного пального проєкту «Операція «Пустеля» і потрапив Василь Володько з села Широка Долина Полтавської області. В Червоно армію дрібенького (160 см зросту) Василя не взяли, а евакуювати не встигли. І 17-річний хлопець разом з іншими комсомольцями став підлітково розклеювати антифашистські листівки та плакати на території окупованої з жовтня 1941 року Полтавщини. Його затримали та відправили на примусові роботи до Німеччини, на вульній шахті в Саарбрюккен.

У травні 1944 року Вася утік з робочого табору. Його схопили й кинули в одну з найпопулярніших в'язниць Neue Brettm, в тій самій землі Саарланд. Це була «розширена польдейська торма» для чоловіків і жінок, де «визбували покарання» борці з нацизмом, французькі брацї, громадяни Радянського Союзу та Польщі, яких пригнали на примусові роботи, військовополонени різних країн.

— Мене помістили в «стоячий бункер» розміром 50 см х 60 см і висотою два метри, — згадував **Василь Володько**. — Ні їжі, ні води, ні повітря, ні туалету. Випорознився під себе. Багато хто божеволів. І навіть якщо ти не помирав у «стоячому бункері», далі в тебе був шанс зробити це біля табірнього ставка-резервуара для засіння пожежі.

У червні 1943 року Василя Володька вивезли на примусові роботи до Німеччини

Улюбленою розвагою гітлерівців було годинами ганяти в'язнів навколо ставка, навісивши на них мішки з цеглою, змушуючи стрибати «по-жаб'ячому». Тих, хто падав, били шлангами або кийками та втопували чобітьми в багно, ламаючи хребці. Хтось з ув'язнених мав померти. Якщо всі залишалися живі, жертву обирали довільно й топили у ставку. Якщо нацистські війська в останній відчайдушній спробі випирали з води, його били дерев'яною жердиню по голові.

“ *Читайте також: У росії виявили табір, де полонених українців «перевиховують» тортурами*

2004 року у своїй доповіді керівник Державного центру політичної просвіти землі Саар доктор **Бурхад Йеллоннек** писав:

«78-річний українець Василь Володько, колишній бранець, котрий пережив ці трагічні події, за словами репортера, який виландюво його зустрів на території табору (жертв нацизму запрошували до Німеччини на меморіальні заходи. — Авт.), не міг пригадати ні ідальні на іншому боці вулиці, ні існування жіночого табору, але коли він дійшов до Löscheich (ставка для засіння вогню), то присів навпочіпки, скрестив руки за головою та зробив кілька стрибків вперед. За який миттєв він здався правничому розкладанню...»

«Коли в концтаборі когось страчували, усіх нас виганяли з бараків дивитися на агонію повшених»

Гестапівська в'язниця Neue Brettm, де українців багато років по тому вразив своєю розповіддю німецького репортера, був другим місцем його ув'язнення після робочого табору в Саарланді. Третє став штрафний табір Францйлер-Штрутгоф, за 50 кілометрів від Страубурга. Це був єдиний на території Франції нацистський концентраційний табір, найзахідніший з таборів Трьох Рейху.

— У Нацвайлері стояли дві шибеніці. Коли когось страчували, всіх нас виганяли з бараків і ми мали дивитися на агонію повшених, і засвоювали урок, що з нами теж так буде, якщо щось зробимо не те, — згадував колишній в'язень.

Щоб будівництво паливних заводів для проєкту «Операція «Пустеля» і робота на них йшла швидше, у Німеччині, на землі Баден-Вюртемберг, побудували філії Нацвайлера: Шомберг, Шорцінген, Даутмерген, Цепфенханч та інші, загальною сім таборів.

— Яюсь, ми бачували майданчики, щоб встановлювати обладнання для виробництва ракет «Фау», — розповідав Василь Павлович журналістам. — Робота по колію у воді. Нюзи отухли. Відкрилися рани. Два тижні відлежав в лікарні, примочення для непрацездатних, де практично нас не лікували, але дозволяли не працювати. Потім нова робота — добувати згорілі сланці. Ми дробили їх, подавали термічному розкладанню і так добували палне для танків і літаків.

Одного разу хлопець знепритомнів і його з Нацвайлера відправили працювати на кухню у філію — концтабір Шомберг. Ледь одужав — знову повернули на фабрику з виробництва пального.

Перші шість місяців концтабором Шомберг командував Йозеф С'юз на прізвисьмо Шак-Зак — через його різку уривчасту манеру говорити. В'язнів Зак-Зак називав «чумними шак-шак на здорових тілах німецького народу». І ставився до них відлюдно. Від голоду, холоду, хвороб і терору в таборі загинуло понад 300 ув'язнених, точну кількість з'ясувати сьогодні неможливо. Решта таборів «Пустеля» були антропо не ширшими. Пізніше націоналі соціалісти визнали проєкт «Операція «Пустеля» неефективним і нерентабельним. Загублені життя ув'язнених втрачати не вважалися.

З табору Шомберг у жовтні 1944 року виснаженого, хворого Василя Володька відправили в Дахау.

Це був найстаріший концтабір нацистської Німеччини, який розпочав безперервну роботу з 1933 року, і де з 200 000 в'язнів загинули 41.5 тисячі осіб. Кажуть, на виборах 1933 року майже все населення Дахау, містечка неподалік від Мюнхена, проголосувало проти Гітлера. Фюрер затумував злість і, прийшовши до влади, видав наказ побудувати поруч із містом табір смерт так, щоб жителі постійно відчували запах спалених тіл і бачили дим крематорію.

— У Дахау люди не витримували тортур. — згадував Василь Павлович. — Кидалися на дитячі ліж ступали, вивалися в бараків. Це вважалося не так страшно, як медичні експерименти. Наприклад, людину занурювали у крижаний ванну, не даючи їй виллестися, і практично потопельника в останню мить висмикували з води й клали поміж двох ув'язнених жінок, які, за задумом «експериментаторів», мали своїми тілами відірапати труп. Оживе чи ні?

«У Дахау в бараку, розрахованому на 500 місць, жили 2000 осіб»

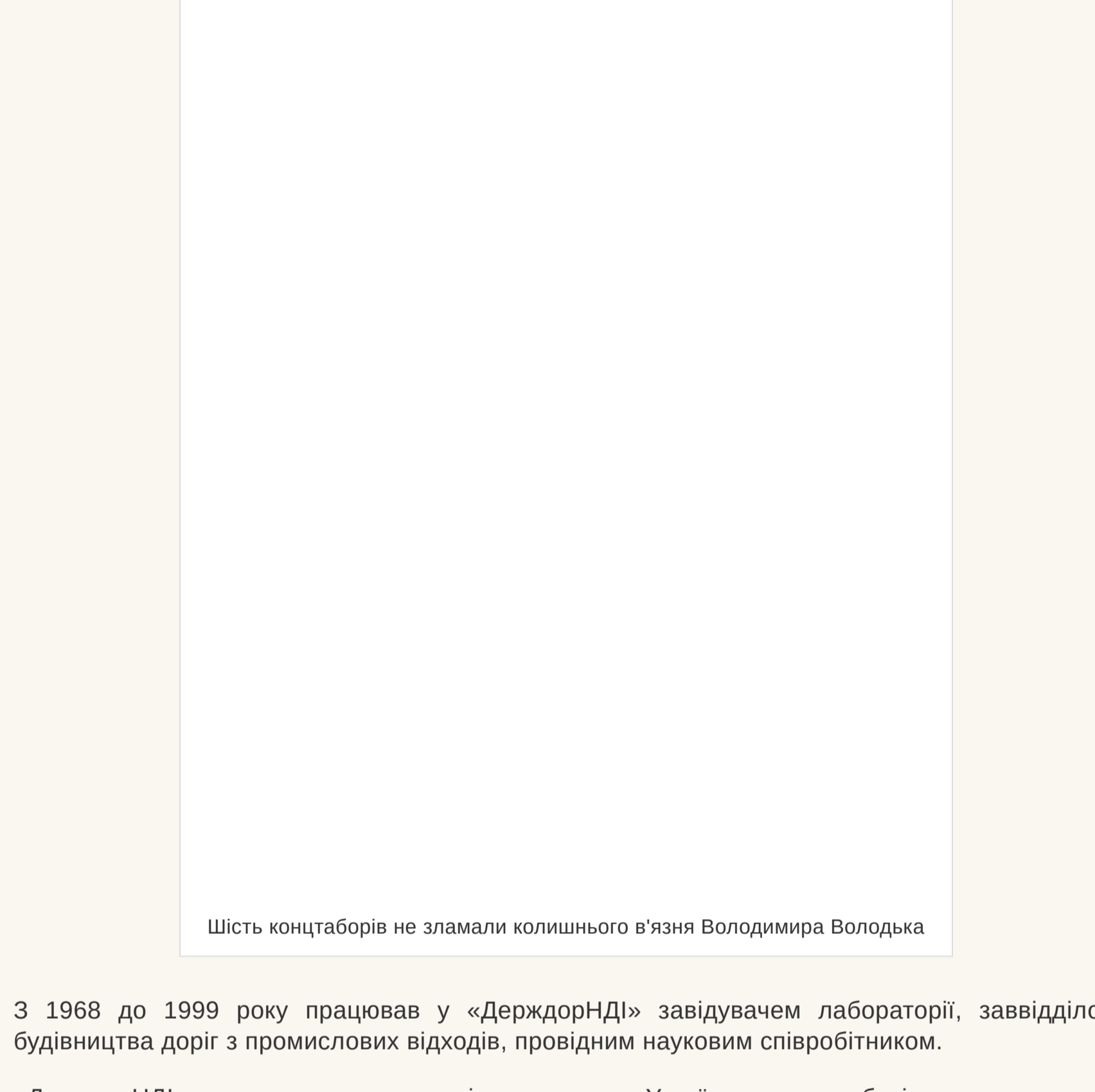
— У Дахау мене визнали непридатним до роботи, — згадував український бранець. — Відправили в карантинний блок очікувати своєї черги в крематорій. Але почалася епідемія тифу. Через рухалася поспішно: треба було спочатку спалити померлих від тифу. Так доповзли до кінця квітня 1945 року. Смертникам послаблення не було: підом о п'ятій ранку, шукуючи, переклик. У бараку, розрахованому на 500 місць, мешкали 2000 осіб.

Наприкінці війни гітлерівці, намагачись приховати сліди своїх злочинів, за три дні до визволення табору вивісили в бараків... 26 квітня 1945 року, понали в'язнів Дахау на «Марш смерті», переміщаючи їх до табору усередині Німеччини. 7000 людей, на останньому подиху, рухалися на південь, до озера Тегернзее. Проїтти треба було 80 кілометрів.

— Нас вели туди охороною з собаками, — розповідав Василь Павлович журналістам. - Сім тисяч скелетів, обтягнутих шкірою. Ми не їли, пили з калюж. Під час «Маршу смерті» охороною багатьох убили. Багато хто впав і вже не зміг піднятися. Я теж упав. Охоронець крикнув: «Аушштейн!» («Вставай!»). Він було вже опустив приклад мени на голову, але в цей момент із шкідлих будинок вибігли німецькі дівчатка. Зупинили як уколани та стали на нас дивитися. Це мене врятувало: він не став убивати при дитях. Вилізав із ліжок далі, а в я втратив свідомість... Не знаю, скільки так пролежав. А 1 травня мене підбравли американські солдати.

Я не померти базало разів: і в Neue Brettm, і в Нацвайлер-Штрутгоф, і в таборах Кокем-Буттліх, Шомберг або Дахау... Але вжив. Коли у мене після перебуття до Радянського Союзу люди в орванях почали залутувати: «Я ж так вижив!»?, я відповів: «Сам не знаю». Але лікувався ще довго: хворе серце, ноги, кричав ночами...

Після війни Василь Павлович працював телесою. Закінчив Полтавський політехститут, а коли розумів, що це не його, пішов у Львівський політехнічний на спеціальність «Автоматстрали». Одружився, народилася донька. Будував дороги по всьому Радянському Союзу, захистив дисертацію. Залучентував 15 винаходів і 30 наукових праць. Став автором книги «Використання відходів виробництва полімерів у дорожньому будівництві» (1967 рік).

З 1968 до 1999 року працював у «ДерждорНД» завідувачем лабораторії, заввідділом будівництва доріг з промислових відходів, провідним науковим співробітником.

«ДерждорНД», головна науково-дослідна установа України з питань будівництва, ремонту та утримання автомобільних і транспортних споруд, на своєму сайті називає Василя Володька видатним ученим, «осередню української дорожньої науки часів СРСР». У жовтні 2023 року йому виповнюється 99 років.

“ *Читайте також: «У кого починалися галюцинації, ті незабаром помирали»: в Києві відкрилась виставка про те, як окупанти майже місяць тримали у підвалі ціле село*

Німецькі військовополонені та члени нацистської партії розкривали могили закатованих в'язнів і укладали останки в труни

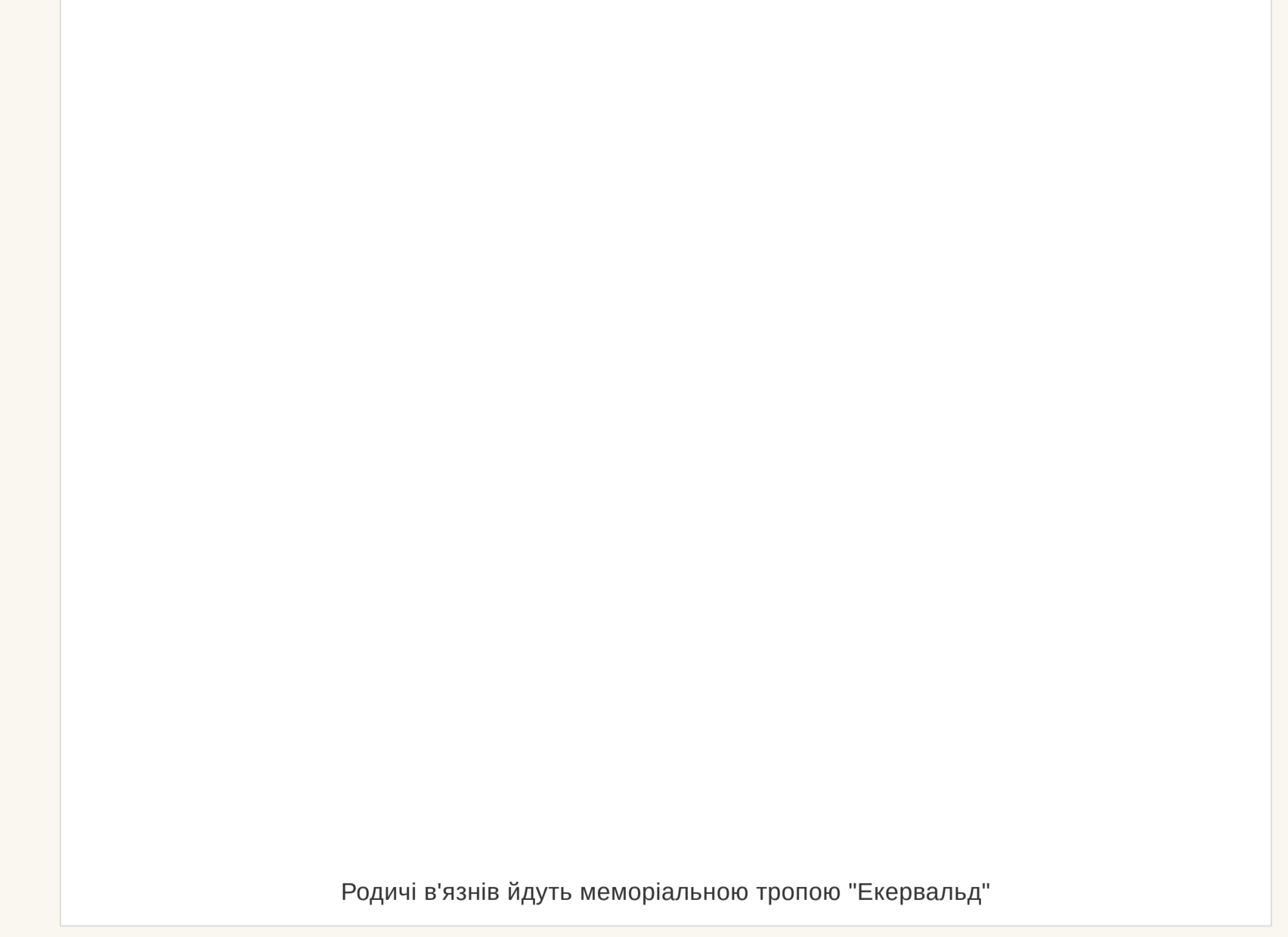
Тринадцять час тема покаяння замовчувалася: німаці бажали не викрити сланцевих таємних сторінок своєї історії. У 1950-х роках у землі Баден-Вюртемберг, на місці колишніх концтаборів кар'єри і фабрики, були посаджені ліси. І руйні заводських приміщень зникли з поля зору. Здавалося, зникне й і пам'ять. Але на хвилі руху прихильників миру в 1980-х роках почали з'являтися регіональні ініціативи зі створення пам'ятників на місцях масових страт і жорстокого терору ув'язнених під час Другої світової війни. Це стало початком критичного осмислення нацистського минулого Німеччини.

5 травня 1985 року така ініціатива з'явилася і в Ротвайлі, за підтримки філії муніципальної ради Ротвайля, разом із місцевими. У результаті було організовано меморіальний комплекс у пам'ять про колишніх в'язнів концтаборів Шорцінген, Даутмерген і Шомберг. У квітні 1989 року меморіал відкрили. А 2005 року на пам'ятні заходи, куди було запрошено колишніх в'язнів з Польщі, колишній Юліус Швайгер, Агустін, Лексесбургу, України, Угорщини, Німеччини, приїхав і Василь Павлович Володько, тепер уже відомий учений-випадник, якому пощастило вижити після шести німецьких таборів.

...Ми йдемо Меморіальною стежкою Екєрвальда через ділянку, на якій у 1944/45 роках розташовувалися сланцевий кар'єр та електростанція. Бетонні блоки, водозахищача, цегляні стіни, фундаменти, стійки та шахти... Сумний життєвий шлях бранців можна простежити далі на місці колишнього концтабору та цвинтаря Шомберг, а помолитися за душі невинно вбитих — у каплиці цвинтаря Шорцінген.

В'язень, що зробила пам'ять про щорічну в Ротвайлі Меморіальна ініціатива «Екєрвальд» проводить тиждень пам'яті жертв нацизму. Виступають бурюмастри Японіака, прикріжають родичі осянь, які вижили. Рокивдир екскурсії та зустрічі у школах. Працює преса. Цього разу промови говорять і про агресивну війну росії в Україні. Про те, що «жого нинішньої війни нагадують ім історія їхніх родин під час нацистського прааління». Цього разу на зустрічі вже немає нікого з колишніх в'язнів: троє людей, які залишилися в живих, не змогли прийти за станом здоров'я.

— Але важливо зберігати пам'яті про страждання жертв націонал-соціалістів, навіть якщо сьогодні більше немає, — каже голова ініціативної групи «Меморіал Екєрвальд» Бригітта Маркварт-Шад.

На цвинтарі концтабору Шомберг, на стендах із фотографіями владів в око одне фото. Черга з похмурими людьми, які неочче зазирають у ями з трупами. Фотографія 1945 року в концтаборі Шорцінген, де загинуло 529 осіб, зробив Едмон Гессен, колишній французький в'язень. І історія така. Коли перша французька армія у квітні 1945 року переправилася через Рейн у районі Страубурга і згодом зайняла Шварцвалд, гітлерівці вирішили ліквідувати табори проєкту «Пустеля». Багатьох в'язнів повели в «Марші смерті». Пізніше всілілі в'язні повернулися і показали визволителям місця поховань.

Перше, що зробила французька окупаційна влада після закінчення війни, — вирішити гідно поховати убитих бранців. Для цього жителям навколишніх населених пунктів сказали принести ліляну технічну, щоб після ексумації загорнути останки й поховати в простих трунах в окремих могилах. На місці ексумації привезли німецьких військовополонених і членів націонал-соціалістичної партії, похованих їх у колишньому концентраційному таборі. Вони повинні були під надглядом діставати тіла з ям, укладати в труни та переносити до нових місць поховань.

У ексумації місцевому рекмендувати Шорцінген, щоб отримали членівним, жасорам, злочинці». За свідченнями охочеваних, черга була довгою. У гробовій тиші, непрочитавши жодної веревкою повз розкрити поховання жертв таборів операції «Пустеля». Немов прочитавши мої думки», Хельґа Ханш, одна з членів ради директорів меморіального комплексу «Екєрвальд», дивлячись на фото, каже:

— Я хотів, щоб у вашій країні після війни було в точно так само. Убитим жертвам, а байдужі бачили ціну своїй байдужості...

1 липня 1945 року капітан Андре Бессі, французький військовий губернатор Ротвайля, опублікував доповідь під назвою: «Témoignage pour la roséation - CRIME SS — a caséché par seux qui ont vu»: «Свідчення дволя для дослідів — злочини СС — розкриті тими, хто це бачив».

У нас у свідках зараз уся країна.

Авторка діякує керівництву та членами ради директорів Меморіальної ініціативи Екєрвальд Бригітта Маркварт-Шад, Віллі Косх, Лінея Далгер і Ніелра Наніссен за допомоги в підготовці матеріалу. У статті були використані матеріали сайту eckervald.de.

Раніше «ФАКТИ» розповідали про те, що нацисти [перетворюють окуповані території на концтабір](#), для цього вони мають намір створити в чотирьох областях України десятки в'язниць.

На фото у заголовку: Довага черга німецьких бургомістрів, пасторів, чиновників і місцевої знаті до трун з останками замицьованих в'язнів концтабору

Читайте нас у Facebook

ПОПУЛЯРНЕ

1 Батько ливин Грушевському стільки грошей, що той побував шестинадцятьохрідний будинок і унікальце: вийшла книга про українську інтелектуальну початку XX століття

20 травня 2024 **12:24**

2 Вбвнєч мав з собою два зображення Петлюри, але спитав: «Ви Петлюра?» — і після стверднної відповіді почав стріляти: 100 років тому загинув лідер УНР

25 травня 2024 **12:25**

3 «Тактика просоювання малими групами вже не дає коруру так результатів, на які він сподівався» командир полку безпілотних систем «Лавра»

22 травня 2024 **12:24**

4 «Артист в Україні — нікто»: популярний співак та телеведучий ХІС про зміни під час великої війни

24 травня 2024 **12:24**

5 «Ми заходили на позиції, які зміцувалися в нуль»: зріка «Ті — комсом» Володимир Кравчук про роки на фронті

28 травня 2024 **12:24**

* Файли завантажено за останні 7 днів

Погода 05.06.26, Київ

+26° температура: 89° F, вітер: 147 км/год, вологість: 41%, тиск: 1013 мм рт.ст.

Погода на 30 днів від synop.ru

БІЛЬШЕ У РОЗДІЛІ

Вбвнєч мав з собою два зображення Петлюри, але спитав: «Ви Петлюра?» — і після стверднної відповіді почав стріляти: 100 років тому загинув лідер УНР

20 травня 2024 **12:24**

Свячення словав реліквію в ящику з вулліям, але ексplorація знала, де її шукати: в Києві презентували факсиміле Туркеського Євангелія XI століття

20 травня 2024 **12:24**

Мазеца зустрілася з королем Швеції у селі, де спалася диво: у Києві відкрилась виставка, експонат якої має до цього приречність

6 травня 2024 **12:13**

Пони одні дискусували, як назвати український парламент, письменник і адвокат за рубль опублікували оголошення про створення Центральної Ради

25 березня 2024 **12:22**

Загинув в нерівному бою 224 воли: в Києві показали реліквію, яка дном зберегалася після запеклої битви

22 жовтня 2024 **12:23**

